

M. D. Bogaarts, *Parlementaire geschiedenis van Nederland na 1945, II, De periode van het kabinet-Beel, 3 juli 1946-7augustus 1948* (3 banden, Dissertatie Nijmegen 1989; 's-Gravenhage: SDU, 1989, xxix + 818 blz., xiv + 993 blz., xv + 692 blz., ISBN 90 12 06403 1).

Het boven aangekondigde werk draagt de ondertitel *Een wetenschappelijke proeve op het gebied van de Rechtsgeleerdheid* en heeft de auteur in november 1989 te Nijmegen gediend tot proefschrift. Hoewel de recensent destijds zitting had in de promotiecommissie en derhalve al enige jaren tijd heeft gehad een bespreking te schrijven, meende hij er goed aan te doen de in de inhoudsopgave in het vooruitzicht gestelde vierde band af te wachten. Nu deze thans (oktober 1992) nog niet is verschenen, lijkt het niet gepast nog langer met een reactie te wachten. Het is toch niet te ontkennen dat in totaal 2303 bladzijden daartoe ruimschoots stof aanbieden. Erkend zij anderzijds dat de beoordelaar bij het lezen sterk het gevoel kreeg zijn Waterloo op recensiegebied te hebben gevonden, hetgeen eveneens vertragend werkte.

Het zal duidelijk zijn dat wat de omvang van deze dissertatie aangaat enige rationalisatie vooraf gewenst is. In de eerste plaats dringt de gedachte zich op dat omvang geen wetenschappelijke categorie vormt. Wie desnoods tienduizend bladzijden vult en daarvoor een uitgever, en wat nog meer is: twee promotores vindt, hij ga zijn gang. In de tweede plaats is ons de ondertitel behulpzaam, die op eerste aanblik overbodig en gezocht lijkt maar vervolgens de uitvlucht aanbiedt dat het een werkstuk op juridisch terrein betreft, waar men blijkbaar lengte noch duur kent. Daarbij mag nog de indruk gewekt zijn dat het kabinet-Beel van hemelhoog belang is geweest — niet geheel terecht, lijkt zo — maar wij behoren toch een werkstuk op de inhoud ervan te beoordelen, ook al heeft dit zijn uiterlijk ietwat tegen.

Dàn valt er ook veel te waarderen en kunnen vragen als: hoe moet die parlementaire geschiedschrijving verder gaan en wat doet een auteur met belangrijkere en langjarigere kabinetten?, achterwege blijven. Dat is niet de zorg van de auteur noch van deze recensent. Ter verheldering dient hier nog vermeld dat deel II in de titel van het werk betekent dat dit een vervolg vormt op het boek van Duynstee en Bosmans over het kabinet Schermerhorn-Drees.

De indeling van Bogaarts' proefschrift laat aan duidelijkheid niets te wensen over. Na een eerste deel over verkiezingen, formatie en partijpolitieke ontwikkelingen (1-264) volgen onderdelen over de departementen van buitenlandse zaken (265-678), oorlog en marine (679-818), financiën (819-1218), economische zaken (1219-1348), sociale zaken (1349-1502), landbouw, visserij en voedselvoorziening (1503-1611), justitie (1613-1788), binnenlandse zaken (1789-1984), onderwijs, kunsten en wetenschappen (1985-2118) en overzeese gebiedsdelen (2127-2274). Tussen de twee laatste heeft de auteur een beschouwing geplaatst over de grondwetwijziging-1946 (2119-2126). Ons wacht nog een deel met wederopbouw en volkshuishouding, verkeer en waterstaat en wat aangekondigd wordt als Nederlands-Indië (kwestie Indonesië). De beschrijving van sociale zaken en onderwijs, kunsten en wetenschappen is geschied met medewerking van C. M. J. Ruijters. Zowel deze als de auteur zelf komt waardering toe voor de bevattelijke uiteenzettingen. Bogaarts duidt het algemeen karakter van het boek-Beel aan als naslagwerk van beperkte diepgang (xvi) maar laat zien dat dit diepzinnigheid en treffende verheldering niet uitsluit. De bronnen voor zijn werk vormden met name de *Handelingen van de Staten-Generaal*, aangevuld met de notulen van de ministerraad en de onderraden, bronnenuitgaven en literatuur, maar daarnaast is vooreen aantal onderwerpen gericht archiefonderzoek verricht. Geen systematisch archiefonderzoek derhalve evenmin als systematisch personderzoek. Een dergelijke aanpak zou het boek hebben veranderd in een totale beleids- en maatschappijgeschiedenis, zoals de auteur meedeelt (xiii). Deze toch al titanenarbeid van

Bogaarts verkrijgt hiermede de status van onontbeerlijke bron voor de geschiedschrijving in boven bedoelde zin.

Van de werking van ons parlement verwerft de lezer een ongemeen beeld van de jaren 1946-1948, waarde deelspecialisten hun voordeel mee kunnen doen. Vanuit eigen specialisme treft het mij dat alleen het onderdeel over financiën (bijna 400 blz.) in de titel een karakteristiek meekreeg: 'Onder Liefstincks bewind. Regering en parlement in de slag om het financiële beleid'. Vanwege de centrale betekenis van de minister van financiën, zeker in deze jaren, mag dit deel wel als kernhoofdstuk worden beschouwd. Het vormt een knap geschreven, bestendig volgehouden relaas over deze moeilijke periode in onze financiële geschiedenis, met als hoogtepunt de vondst van de auteur dat de lening van de Wereldbank in 1947 van doorslaggevende betekenis was voor de redding van Nederland, eerder nog dan de Marshall-hulp van 1948. Het is Liefstinck die hierin groot oprijst. Bij een terugblik op de genoten lectuur geeft het voldoening dat diens werk naar waarde is geschat in dit boek. In de kenschets van de handelende personen en hoevelen zijn dit er niet, heeft de auteur trouwens in het algemeen een goede hand bezeten. Jammer dat aan deze delen nog geen personenregister is toegevoegd. Maar het is te billijken dat de schrijver daarmee wacht tot de publikatie van het laatste deel. Wij zien er naar uit.

Joh. de Vries

D. Dwork, *Children with a star. Jewish youth in Nazi Europe* (New Haven-Londen: Yale University Press, 1991, xlvii + 354 blz., ISBN 0 300 05054 2).

Children with a star heeft niet speciaal betrekking op Nederland en/of België en beschouwt nationaliteit of nationale context ook niet als een centrale factor. Het verhaal is in de eerste plaats algemeen Europees. Het bevat echter zo veel materiaal en voorbeelden uit Nederland, dat het ook voor in het bijzonder in de Nederlandse geschiedenis geïnteresseerden van belang is. De auteur beschrijft en bespreekt de geschiedenis van de vervolging van de joden in het nationaal-socialistische Europa vanuit het perspectief van, c. q. met speciale aandacht voor, de kinderen onder de vervolgd. In het bijzonder probeert zij inzicht te geven in de ervaringen van die kinderen onder de verschillende omstandigheden, waarin zij kwamen te verkeren. Hoewel in de omvangrijke literatuur over de holocaust natuurlijk ook regelmatig kinderen ter sprake komen, zijn boeken speciaal over kinderen schaars. Een boek als dit, dat probeert een alomvattende geschiedenis van die kinderen te geven, bestaat bij mijn weten zelfs helemaal niet. Het vult dus een lacune.

De individuele geschiedenissen van de kinderen liepen uiteraard sterk uiteen, omdat de omstandigheden in veel opzichten uiteen liepen en omdat de persoonlijkheden van de betrokkenen sterk van elkaar konden verschillen. Niettemin bleek het mogelijk tot een thematisch ordening van de stofte komen, die tevens een zekere chronologie inhoudt. In feite—het verbaast niet—speelt de aard en de fase van de vervolging daarbij een hoofdrol. Het verhaal vangt aan met een hoofdstuk over de gevolgen die anti-semitisme en speciale anti-joodse maatregelen op de huiselijke kring hadden, zolang die nog in stand kon blijven. De twee volgende hoofdstukken zijn gewijd aan allerlei aspecten van de onderduik. Vooral in deze gedeelten domineert het bronnenmateriaal uit Nederland sterk. De doorgangskampen (waaronder natuurlijk Westerbork) en de getto's zijn de onderwerpen van de daarop volgende hoofdstukken. Logischerwijze sluit daarop de behandeling van de slavenarbeid- en vernietigingskampen aan. Een kort slothoofdstuk besteedt aandacht aan de na-oorlogse periode: 'My war began in 1945'.